

САДИГОВ САМЕР АХАД ОГЛИ
аспірант кафедри права
Європейського Союзу
(Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого)

УДК 341.171

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2022.6.47>

СПІВРОБІТНИЦТВО УКРАЇНИ ТА ДЕРЖАВ-ЧЛЕНІВ ЄС У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ЕЛЕКТРОПОСТАЧАННЯ: ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

У статті досліджуються актуальні проблеми співробітництва держав-членів ЄС та України у сфері забезпечення безпеки поставок електроенергії з наголосом на законодавчий аспект. Ця тематика відповідає сучасним тенденціям у розвиткові геополітичних реалій, а наукові дослідження в цій сфері мають значення для подальшого розвитку енергетичного сектору ЄС.

Автором звернено увагу на те, що російська військова агресія проти України несе суттєву небезпеку не лише для життя, здоров'я фізичних осіб, власності юридичних осіб та держави, а й, зокрема, для безпеки постачання електроенергії. Тому це питання повинне регулюватися чіткими європейськими стандартами, а рішення про будь-які транскордонні дії в цій сфері мають прийматися у консультаціях із зацікавленими сторонами.

Певна увага в роботі приділяється також вивченню останнього статистичного матеріалу, що відображає актуальну картину обсягів постачання електроенергії у ЄС, та роль у використанні електроенергії обмежувальних заходів, запроваджених для попередження поширення COVID-19 у 2020 році.

Автором виділяється перелік заходів необхідних для того, щоб енергетична система й надалі продуктивно забезпечувала держави-члени електроенергією та могла дозволити ЄС впоратися із сучасними викликами в енергетичній сфері.

У дослідженні виконано аналіз основних зобов'язань України щодо забезпечення та підтримання належного рівня безпеки постачання електроенергії, надана стисла характеристика тим нормативно-правовим актам, що прийняла Україна задля впровадження цих зобов'язань у національну правову систему.

Підсумовано, оскільки держави-члени ЄС не можуть поодиноці ефективно впоратися з ризиком серйозних труднощів у результаті значних перебоїв із постачанням електроенергії, тож формування стійкого Енергетичного Союзу є важливим етапом у наданні споживачам ЄС – домогосподарствам і підприємствам – безпечної, стійкої, конкурентоспроможної та доступної енергії. Енергетична безпека ЄС у галузі електропостачання знаходиться в тісному зв'язку зі своїми сусідами, в тому числі із Україною. Наголошується, що спільні підходи в сфері енергетики можуть забезпечити своєчасне реагування та попередження негативних наслідків у разі дефіциту постачання або перебоїв з електроенергією.

Ключові слова: *Європейський Союз, енергетична безпека, безпека постачання електроенергії, Енергетичне Співтовариство, Енергетичний Союз, війна в Україні.*

Sadyhov Samer. Cooperation between Ukraine and EU member states in the field of ensuring electricity supply security: legal aspect

The article examines current problems of cooperation between the EU member states and Ukraine in the field of ensuring the security of electricity supplies with an emphasis on the legislative aspect. This topic corresponds to modern trends in the development of geopolitical realities, and scientific research in this area is important for the further development of the EU energy sector.

The author draws attention to the fact that Russian military aggression against Ukraine poses a significant danger not only to the lives and health of individuals, property of legal entities and the state, but also, in particular, to the security of electricity supply. This issue should therefore be regulated by clear European standards, and decisions on any cross-border action in this area should be made in consultation with stakeholders.

Some attention in the work is also paid to the study of the latest statistical material, which reflects the current picture of electricity supply volumes in the EU, and the role of electricity use in restrictive measures introduced to prevent the spread of COVID-19 in 2020.

The author singles out a list of measures necessary for the energy system to continue productively supplying the member states with electricity and to allow the EU to cope with modern challenges in the energy sector.

The study analyzed the main obligations of Ukraine to ensure and maintain an appropriate level of security of electricity supply, provided a brief description of the normative legal acts adopted by Ukraine in order to implement these obligations into the national legal system.

In summary, since the EU member states alone cannot effectively cope with the risk of serious economic difficulties as a result of significant interruptions in the supply of electricity, the formation of a sustainable Energy Union is an important step in providing EU consumers – households and businesses – with safe, sustainable, competitive and affordable energy. The energy security of the EU in the field of electricity supply is closely related to its neighbors, including Ukraine. It is emphasized that joint approaches in the field of energy can ensure timely response and prevention of negative consequences in case of supply shortages or power outages.

Key words: *European Union, energy security, security of electricity supply, Energy Community, Energy Union, war in Ukraine.*

Вступ. Події, що розпочалися 24 лютого 2022 року, стали своєрідним каталізатором задля пришвидшення набуття Україною статусу кандидата на вступ у ЄС. Наразі російська військова агресія проти України несе суттєву небезпеку не лише для життя, здоров'я фізичних осіб, власності юридичних осіб та держави, а й, зокрема, для безпеки постачання електроенергії. Саме від електроенергетики істотно залежать добробут всіх українців, виробництво товарів повсякденного попиту тощо. Постійні ж ракетні атаки Росії по об'єктам електроенергетичної інфраструктури України ставлять електропостачання під загрозу. Росія й раніше загрожувала енергетичній безпеці багатьох держав-членів ЄС. Після багатьох років розбіжностей щодо того, чи слід розглядати Росію як загрозу чи як стратегічного партнера, енергетична криза, що наразі розгортається, дозволила ЄС узгоджено відповісти на російську агресію, тому ЄС продовжує плани побудови так званого Європейського Енергетичного Союзу. Після 2014 року подальші кроки, зроблені Російською Федерацією для дестабілізації ситуації в Україні призвели у тому числі до пожвавлення наукових розробок у сфері безпеки поставок енергоресурсів. Наразі проблеми та перспективи безпеки енергопостачання, а також енергетичних відносин в цілому, досліджують як українські, так і зарубіжні нау-

ковці – правознавці у сфері енергетичного права (Т.А. Грабович, С.Д. Білоцький, М. Роггенкамп (M. Roggenkamp), С. Redgwell (К. Реджвелл), С. Андора (S. Andoura), А. Райлі (A. Riley), економісти (А.С. Завербний, М.В. Музиченко), політологи. Крім того, ці питання знаходять своє відображення у роботі соціальної сфери та засобів масової інформації.

Постановка завдання. Необхідність ґрунтовних досліджень правових механізмів забезпечення безпечного постачання електроенергії у Європейському Союзі, а також його співробітництва у цій сфері з Україною, і переорієнтація України на європейський вектор. Також дослідження та висвітлення правових засад, на яких ґрунтується міжнародно-правове співробітництво України та держав-членів ЄС у сфері електроенергетики з акцентом на імплементації законодавства ЄС в цій сфері в українську законодавчу систему, а також на сучасних проблемах та перспективах безпеки постачання електроенергії у ЄС.

Результати дослідження. Загальновідомим є той факт, що енергоресурси були центром європейської інтеграції з 1950-х років. Перші договори про утворення європейської спільноти передбачали спільну політику з конкретними енергетичними інструментами, заснованими на наднаціональних повноваженнях. Подальші договори ЄС вже не передбачали правову основу для вирішення питань енергетики, а лише внутрішній ринок і заходи регулювання конкуренції для електроенергії та газу. Це факт вплинув в подальшому на уповільнення формування злагодженої енергетичної політики ЄС та призвів до багатьох суперечок, які перешкоджали спробам ЄС налагодити стратегічні відносини із третіми країнами та постачальниками енергії.

З оголошенням курсу ЄС на створення стійкого Енергетичного Союзу, одним з напрямів політики в енергетичній сфері було надання споживачам ЄС – домогосподарствам і підприємствам – безпечної, стійкої, конкурентоспроможної та доступної енергії.

Тут слід згадати, що після тривалого періоду національних карантинів та обмежувальних заходів, запроваджених для попередження поширення COVID-19 у 2020 році, у 2021 році відбулося поживлення економічної активності в багатьох країнах ЄС, що, відповідно, вплинуло на використання енергії в ЄС.

Так, за інформацією Євростату, загальне постачання електроенергії в ЄС зросло на 4,2% порівняно з 2020 роком, при цьому попередні дані вказують на повернення до викопного палива як провідного джерела після того, як у 2020 році категорія відновлюваних джерел енергії перевершила викопне паливо для виробництва електроенергії. Що стосується відновлюваних джерел енергії, то дані за 2021 рік показують найбільше зростання електроенергії, виробленої з сонячної енергії (+13,0%), за якою слідує тверде біопаливо (+9,6%). Водночас у 2021 році суттєво зросло виробництво електроенергії з певних видів твердого викопного палива: іншого бітумінозного вугілля (+25,6%) та бурого вугілля (+16,2%). Порівняно з 2020 роком, виробництво атомних електростанцій зросло на 7,0%¹.

Наразі, перехід до низьковуглецевої системи забезпечує високий рівень енергетичної безпеки та наявність доступної електроенергії, проте разом з тим, створює нові виклики для ринків електроенергії та потребує належного рівня координації, в тому числі і правової. Безпека постачання газу та електроенергії має регулюватися чіткими європейськими стандартами, а рішення про будь-які транскордонні дії в цій сфері мають прийматися у консультаціях із зацікавленими сторонами. Залучення всіх суб'єктів енергетичних відносин передбачає подальше більш оперативне регіональне співробітництво для сприяння солідарності та пропонування більш ефективних і менш витратних рішень для всіх.

Для безпечного постачання електроенергії, ЄС займається побудовою гнучкої інфраструктури, достатньої для ефективного розподілу, з'єднання та передачі на великі відстані електричної енергії. Для того, щоб така система й надалі продуктивно забезпечувала держави-члени електроенергією та могла дозволити ЄС впоратися із сучасними викликами в енергетичній сфері, необхідно:

¹ <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/-/ddn-20220630-1>

1) задовольняти потреби в пропускній здатності міжсистемного зв'язку, що і передбачено відповідними планами розвитку;

2) максимально синхронізувати зв'язки між континентальною Європою та Балтійським регіоном;

3) розвивати європейське 10-річне планування інфраструктурних потреб для європейської мережі операторів системи передачі електроенергії ENTSO-E;

4) розширювати поточне планування методом повністю інтегрованого мережевого планування передачі (на суші та в морі), розподілу, зберігання [2, с. 14].

Задля досягнення цих цілей, працює Координаційна група з електроенергетики, яка є своєрідним форумом для обміну інформацією та координації заходів політики в галузі електроенергетики, які мають транскордонний вплив. У Координаційній групі експерти діляться своїм досвідом, найкращими практиками та знаннями щодо безпеки постачання електроенергії, включаючи готовність до ризиків, адекватність виробництва та транскордонну стабільність мережі, а також допомагають Європейській Комісії у розробці її політичних ініціатив. Учасники групи представляють:

- національні урядові органи, зокрема міністерства, відповідальні за енергетику;
- національні органи регулювання енергетики;
- Агентство співробітництва регуляторів енергетики (ACER);
- Європейська мережа операторів систем передачі електроенергії (ENTSO-E).

Приєднавшись у 2011 році до Договору про Енергетичне Співтовариство, Україна взяла на себе зобов'язання з імплементації норм Договору та *acquis* ЄС до національної правової бази [3]. Так, зобов'язання України щодо безпечного сектору були представлені імплементацією у національне законодавство положень щодо:

- забезпечення безпеки постачання електричної енергії;
- синхронізації і приєднання об'єднаної енергосистеми України до ENTSO-E;
- впровадження механізму компенсації операторам систем транскордонних передач електроенергії та спільного нормативного підходу до плати за передачу електроенергії тощо.

На відміну від газового сегменту, імплементація «електроенергетичного» *acquis* Союзу відбувалася із запізненням. Закон України «Про ринок електричної енергії» було прийнято Верховною Радою України у 2017 р. [4]. Відповідно до ст. 2 Закон орієнтує на імплементацію Регламенту (ЄС) 714/2009 про умови доступу до мережі для транскордонного обміну електроенергією, Директиви 2009/72/ЄС про спільні правила внутрішнього ринку електричної енергії [5], та Директиви 2005/89/ЄС про заходи для забезпечення безпеки інвестування до електроенергетичної інфраструктури [6].

Новою віхою у регулювання електроенергетичного сектору, стало прийняття 5 червня 2019 року Регламенту 2019/941 про готовність до ризиків у секторі електроенергетики, що запровадив правила для співпраці між державами-членами ЄС з метою запобігання, підготовки до криз в електроенергетиці та управління ними. Він також встановив загальні положення щодо оцінки ризиків, планів готовності до ризиків, управління кризами в електроенергетиці, оцінки та моніторингу [7].

Відповідно до Регламенту 2019/941, компетентний орган кожної держави-члена ЄС повинен розробити план готовності до ризиків на основі регіональних і національних сценаріїв кризи в електроенергетиці. Цей план складається з національних, регіональних та двосторонніх заходів, запланованих або вжитих для запобігання, підготовки та пом'якшення криз в електроенергетиці.

В свою чергу, Законом України «Про ринок електричної енергії» передбачено, що оператор системи передачі має щороку розробляти звіт з оцінки відповідності (достатності) генеруючих потужностей для покриття прогнозованого попиту й забезпечення необхідного резерву з урахуванням вимог безпеки постачання (ч. 3 ст. 19). Оператор системи передачі щомісяця оприлюднює дані про максимальний обсяг і структуру нетто потужності, величину пікового електричного навантаження та доступну генеруючу потужність в енергосистемі [7].

Задля затвердження ряду нормативних вимог до системи забезпечення безпеки постачання електричної енергії на державному рівні Україною були розроблені та прийняті Правила про безпеку постачання електричної енергії

(Наказ Міненерговугілля від 27 серпня 2018 року № 448 «Про затвердження Правил про безпеку постачання електричної енергії»). Окрім нормативних вимоги до системи забезпечення безпеки постачання електричної енергії, ці правила містять вимоги до мінімального резерву виробничих потужностей, які керуються операторами передачі електроенергії [8].

У квітні 2019 року також почався пілотний проєкт «Енергетичний міст «Україна – Європейський Союз», юридично – у формі державно-приватного партнерства, технічно – у вигляді побудови вставки постійного струму до ENTSO-E і забезпечення експорту електричної енергії з енергоблоку №2 Хмельницької АЕС до країн Європейського Союзу та створення на цій основі механізму фінансового забезпечення розвитку генеруючих потужностей атомної енергетики. Однак цей проєкт отримав ряд негативних відгуків від НЕК «Укренерго» та комітету ПЕК Верховної Ради, оскільки проєкт має ряд технічних та економічних обмежень і в цілому суперечить політиці України щодо повної синхронізації енергетичної системи України з ENTSO-E.

Поточна ситуація із військовою агресією Росії щодо України та окупацією українських територій змусила держави-члени ЄС узгодити та впровадити спільну систему безпеки своїх енергопостачань, що вимагає ретельної переоцінки. Задля цього, ЄС за нагальну мету поставив:

- 1) завершення та покращення взаємозв'язку мережі європейського газу та електроенергії та повна синхронізація електромереж у всьому ЄС;
- 2) посилення планування ЄС на випадок надзвичайних ситуацій для безпеки постачання;
- 3) підвищення енергоефективності та управління споживанням енергії, а також сприяння більш циклічному підходу до моделей виробництва та споживання;
- 4) моніторинг та оптимізація функціонування ринку електричної енергії [9, с. 4].

У червні 2022 року оператори транспортної системи континентальної Європи підтвердили, що були виконані всі технічні передумови для комерційного обміну електроенергією між Україною та сусідніми країнами. Початок комерційного обміну електроенергією відбувся після успішної синхронізації енергосистеми континентальної Європи та енергосистеми Україна/Молдова 16 березня 2022 року та прийняття Укренерго як члена-спостерігача (*observer member*) ENTSO-E 26 квітня 2022 року [10]. Це знаменує собою якісно новий етап у відносинах ЄС та України у сфері постачання електроенергії.

Вже 2 вересня оператори систем передачі континентальної Європи погодилися збільшити торгівлю потужність з Україною/Молдовою до 300 МВт протягом дня, зберігаючи торгівлю потужність на рівні 250 МВт протягом ночі. Ці зміни застосовуються з 5 вересня 2022 року [11]. Можливість подальшого збільшення торгової потужності буде оцінено на основі міркувань стабільності та безпеки енергосистеми України, що наразі знаходиться під загрозою через постійні пошкодження електроенергетичної інфраструктури обстрілами та ракетними ударами.

Як бачимо, повністю інтегрований європейський енергетичний ринок є одним із основоположних стовпів, на яких ЄС бачить побудову Енергетичного Союзу для забезпечення посилення енергетичної безпеки, стійкості та конкурентоспроможності [12]. Без сумніву, досягнення цих цілей залежить від більшої прозорості, солідарності та довіри у відносинах між державами-членами. Крім того, енергетична безпека ЄС у галузі електропостачань знаходиться в тісному зв'язку зі своїми сусідами, в тому числі із Україною.

Висновки. Тож за результатами проведеного дослідження можна відзначити, що європейський підхід в енергетичному секторі ще задовго до війни в Україні полягав в інтегрованій загальноконтинентальній енергетичній системі, де енергія вільно транспортується через кордони, заснований на конкуренції та найкращому використанні ресурсів з ефективним правовим регулюванням на рівні ЄС. Спільні правові підходи в сфері енергетики можуть

зробити всі частини Європейського Союзу сильнішими, наприклад, у разі дефіциту постачання або перебоїв з електроенергією.

Свого часу, задля виконання Україною своїх зобов'язань у секторі енергопостачання, хоч і з запізненням, але була прийнята низка нормативних актів, що в тій чи іншій мірі стосувалися врегулювання безпечного постачання електроенергії. Сучасні реалії показують, що ЄС та Україна змушені ефективно координувати свої зусилля з управління як на внутрішньому, так і на зовнішньому рівнях, та забезпечити роботу злагодженого механізму реалізації енергетичного законодавства, що стане необхідною передумовою для подальшого прогресу. Будь-яке співробітництво повинне ґрунтуватися на зміцненні взаємної довіри, що в свою чергу забезпечить держави-члени ЄС від кризових ситуацій в електроенергетичному секторі.

Список використаних джерел:

1. Andoura, S. and Vinois, J.-A. From the European Energy Community to the Energy Union: A Policy proposal for the short and the long term”, Notre Europe, 2015.
2. Energy roadmap 2050 [European Commission. European Commission. Luxembourg : Publications Office of the European Union. URL: https://ec.europa.eu/energy/sites/ener/files/documents/2012_energy_roadmap_2050_en_0.pdf.
3. Договір про заснування Енергетичного Співтовариства від 25.10.2005. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_926#Text
4. Про ринок електричної енергії : Закон України від 13.04.2017 р. № 2019-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 27-28. Ст. 312.
5. Decision on the implementation of Directive 2009/72/EC, Directive 2009/73/EC, Regulation (EC) № 714/2009 and Regulation (EC) № 715/2009 and amending Articles 11 and 59 of the Energy Community Treaty : Decision of the Ministerial Council of the Energy Community of 6 October 2011 D/2011/02/MC-EnC. URL: https://www.energy-community.org/dam/jcr:a3205108-28f6-41aa-9e71-b62ede376cfa/Decision_2011_02_MC_3PA.pdf.
6. Directive 2005/89/EC of the European Parliament and of the Council of 18 January 2006 concerning measures to safeguard security of electricity supply and infrastructure investment.
7. Regulation (EU) 2019/941 of the European Parliament and of the Council of 5 June 2019 on risk-preparedness in the electricity sector and repealing Directive 2005/89/EC.
8. Про затвердження Правил про безпеку постачання електричної енергії : Наказ Міністерства енергетики та вугільної промисловості України від 27.08.2018 р. № 448. *Офіційний вісник України*. 2018. № 77. С. 116.
9. The Versailles declaration, 10 and 11 March 2022– 2022. URL: <https://www.consilium.europa.eu/media/54773/20220311-versailles-declaration-en.pdf>.
10. ENTSO-E welcomes Ukrenergo as Observer Member / ENTSO-E. 26.04.2022. URL: <https://www.entsoe.eu/news/2022/04/26/entso-e-welcomes-ukrenergo-as-observer-member>.
11. Further increase in the trade capacity with the Ukraine/Moldova power system / ENTSO-E. 04.09.2022 URL: <https://www.entsoe.eu/news/2022/09/04/transmission-system-operators-of-continental-europe-decide-to-further-increase-trade-capacity-with-the-ukraine-moldova-power-system>.
12. Communication from The Commission to The European Parliament, The Council, The European Economic and Social Committee, The Committee of the regions A Framework Strategy For A Resilient Energy Union With A Forward-Looking Climate Change Policy. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52015DC0080&qid=1665792600669>.

